

NUTQIDA NUQSONI BOR BOLALARGA TA'LIM-TARBIYA BERISH

Kopjursinova Munisa Sabitovna

Qo'ng'iroq tuman 2-son texnikumi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20473916>

Annotatsiya. Mazkur maqolada nutqida nuqsoni bor bolalarga maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya berishning pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlari yoritilgan. Nutq nuqsonlarining bolalar rivojlanishiga ta'siri, ularning tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi hamda jamiyatga moslashuv jarayonidagi muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida nutqida nuqsoni bor bolalar bilan ishlashda pedagog, logoped va ot-onalar hamkorligining ahamiyati keng ochib berilgan. O'yin texnologiyalari, individual yondashuv, logopedik mashg'ulotlar hamda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish orqali bolalarning nutqiy faolligini rivojlantirish masalalari bayon etilgan. Maqolada nutqida nuqsoni bor bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida tarbiyalashning muhim pedagogik jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, nutq nuqsoni, logopedik yordam, nutq rivojlanishi, pedagogik yondashuv, individual ta'lim, kommunikativ qobiliyat, psixologik rivojlanish, o'yin texnologiyalari, tarbiyachi, logoped, ijtimoiy moslashuv, bolalar tarbiyasi, maxsus ehtiyojli bolalar.

Bugungi kunda mamlakatimiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarning asosiy maqsadi har bir bolaga sifatli, zamonaviy va teng ta'lim olish imkoniyatini yaratishdan iboratdir. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham inson qadri, yosh avlod manfaatlar va ularning har tomonlama barkamol bo'lib voyaga yetishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, maktabgacha ta'lim qamrovini kengaytirish hamda barcha bolalar uchun teng imkoniyat yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezidentimiz o'z nutqlarida bolalar tarbiyasi va ta'limi jamiyat kelajagini belgilovchi eng muhim omillardan biri ekanligini bir necha bor ta'kidlab o'tgan. Shu sababli so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, malakali pedagog kadrlarni tayyorlash va inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Jamiyat taraqqiyoti, inson qadri va bolalar manfaatlariga qaratilgan e'tibor natijasida maktabgacha ta'lim tizimida ham sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Bugungi kunda alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularning huquqlarini himoya qilish, sifatli ta'lim bilan qamrab olish hamda jamiyatga muvaffaqiyatli moslashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nutqida nuqsoni bor bolalarga ta'lim-tarbiya berish masalasi inklyuziv ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Chunki bolaning nutqi uning fikrlashi, muloqot qilishi, bilimlarni o'zlashtirishi va atrofdegilar bilan munosabat o'rnatishida asosiy vosita hisoblanadi. Agar bolada nutq bilan bog'liq muammolar mavjud bo'lsa, bu uning ruhiy rivojlanishiga, tengdoshlari bilan muloqotiga va o'ziga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli bunday bolalarni erta aniqlash, ularga o'z vaqtida pedagogik, psixologik va logopedik yordam ko'rsatish bugungi kun ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Nutq inson hayotidagi eng asosiy aloqa vositasi hisoblanadi. Inson o'z fikrini, his-tuyg'ularini va ehtiyojlarini nutq orqali ifodalaydi. Ayniqsa, bolalik davrida nutqning to'g'ri rivojlanishi bolaning intellektual, ruhiy va ijtimoiy shakllanishida muhim o'rin tutadi. Agar bolada nutq bilan bog'liq muammolar mavjud bo'lsa, bu uning tengdoshlari bilan muloqotiga, bilimlarni o'zlashtirishiga hamda jamiyatga moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli nutqida nuqsoni bor bolalarni erta aniqlash va ularga o'z vaqtida pedagogik hamda logopedik yordam ko'rsatish muhim hisoblanadi.

Nutq nuqsonlari turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Ayrim bolalarda tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish kuzatilsa, boshqalarida so'z boyligining kamligi yoki gap tuzishda qiyinchiliklar uchraydi. Ba'zi bolalarda esa duduqlanish, nutqning sekin rivojlanishi yoki umuman gapirmaslik holatlari kuzatiladi. Bunday holatlar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirishi, uni tortinchoq va kamgap qilib qo'yishi mumkin. Shu sababli pedagog va ota-onalar bolaning nutqidagi o'zgarishlarga befarq bo'lmasligi kerak.

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqi faol shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bola atrofdagi insonlar bilan muloqot qilish orqali yangi so'zlarni o'rganadi, fikrini ifodalashga harakat qiladi va nutqi asta-sekin rivojlanadi. Agar aynan shu davrda nutq nuqsonlari bartaraf etilmasa, keyinchalik bolaning maktabdagi o'qishi va jamiyatdagi faoliyatida qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqida nuqsoni bor bolalar bilan individual va tizimli ishlash muhim ahamiyatga ega.

Nutqida nuqsoni bor bolalarga ta'lim-tarbiya berishda pedagogning roli juda katta.

Tarbiyachi bolaga mehribonlik, sabr-toqat va individual yondashuv asosida munosabatda bo'lishi kerak. Chunki bunday bolalar ko'proq e'tibor va ruhiy qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'ladilar. Pedagog bolaning imkoniyatlarini to'g'ri baholashi, uning qiziqishlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etishi zarur. Ayniqsa, bolaning kichik yutuqlarini ham rag'batlantirish uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va nutqiy faolligini kuchaytiradi.

Nutqida nuqsoni bor bolalar bilan ishlashda logopedning faoliyati alohida ahamiyatga ega. Logoped bolaning nutqidagi kamchiliklarni aniqlaydi, ularni bartaraf etish bo'yicha maxsus mashqlar va metodlardan foydalanadi. Tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish, nafas mashqlari, artikulyatsion gimnastika va nutqni rivojlantiruvchi o'yinlar logopedik ishlarning asosiy qismini tashkil etadi. Shu bilan birga, logoped tarbiyachi va ota-onalarga ham tavsiyalar berib boradi. Chunki bolaning nutqi faqat mashg'ulot vaqtida emas, balki kundalik hayot davomida ham rivojlanadi.

Nutqida nuqsoni bor bolalar bilan ishlashda o'yin texnologiyalarining ahamiyati juda katta. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'yin orqali dunyoni anglaydi va faoliyatga qiziqadi.

Shu sababli logopedik mashg'ulotlarni o'yin shaklida tashkil etish bolalarda qiziqish uyg'otadi va ta'lim samaradorligini oshiradi. Masalan, rasmlar asosida hikoya tuzish, tovushlarni ajratishga oid o'yinlar, she'r va tez aytishlardan foydalanish bolaning nutqiy faolligini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, qo'g'irchoq teatri, rolli o'yinlar va sahnalashtirish ishlari ham bolalarning muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Nutqida nuqsoni bor bolalarni tarbiyalashda psixologik muhit ham katta ahamiyatga ega. Bola o'zini xavfsiz va erkin his qilgan muhitdagina faol rivojlanadi.

Agar bolani doimiy tanqid qilish yoki uning kamchiliklarini boshqalarga ta'kidlash holatlari kuzatilsa, u yanada tortinchoq bo'lib qolishi mumkin. Shu sababli pedagog va ota-onalar bolaning ruhiy holatini doimo inobatga olishlari kerak. Bolaga nisbatan mehribon va qo'llab-quvvatlovchi munosabat uning nutqidagi nuqsonlarni bartaraf etishda muhim omil hisoblanadi.

Ota-onalar bilan hamkorlik nutqida nuqsoni bor bolalarga ta'lim-tarbiya berishda alohida o'rin tutadi. Chunki bola vaqtining asosiy qismini oilada o'tkazadi. Agar ota-onalar pedagog va logoped tavsiyalariga amal qilsalar, bolaning nutqini rivojlantirish jarayoni samaraliroq bo'ladi. Ota-onalar bolalar bilan ko'proq suhbatlashishlari, ertak va hikoyalar o'qib berishlari, savol-javob qilishlari kerak. Shuningdek, televizor yoki telefon qarshisida uzoq vaqt o'tirish bolaning nutq rivojlanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkinligini ham unutmaslik zarur.

Nutqida nuqsoni bor bolalarni jamiyatga moslashtirish inklyuziv ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Bunday bolalar sog'lom tengdoshlari bilan birga ta'lim olganida ularda muloqot qilishga bo'lgan ehtiyoj kuchayadi, ijtimoiy faolligi oshadi va o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi. Shu bilan birga, sog'lom bolalarda ham mehr-oqibat, bag'rikenglik va yordam berish kabi insoniy fazilatlar shakllanadi. Bu esa jamiyatda insonparvarlik muhitini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim muassasalarida maxsus ehtiyojli bolalar uchun qulay sharoit yaratish, logoped va psixologlar faoliyatini kuchaytirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu esa nutqida nuqsoni bor bolalarning sifatli ta'lim olishi va jamiyatda o'z o'rnini topishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, nutqida nuqsoni bor bolalarga ta'lim-tarbiya berish murakkab, ammo juda muhim pedagogik jarayon hisoblanadi. Bunday bolalar bilan ishlashda pedagog, logoped, psixolog va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Nutq nuqsonlarini o'z vaqtida aniqlash va to'g'ri pedagogik yondashuv asosida ishlash orqali bolalarning nutqiy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash mumkin. Eng asosiysi, har bir bola mehr, e'tibor va qo'llab-quvvatlash orqali o'z imkoniyatlarini namoyon qila oladi. Shu sababli nutqida nuqsoni bor bolalarni jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida tarbiyalash bugungi kun pedagogikasining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2020–2024.
2. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
3. Hasanboyeva O. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Ilm Ziyoyi, 2020.
4. Karimova V. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
5. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
6. Musurmonova O. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2019
7. Nurmuhamedova L. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
8. Po'latova D. Nutqida nuqsoni bor bolalar bilan logopedik ishlar metodikasi. – Toshkent, 2021.

9. Rasulova M. Maktabgacha ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2022.
10. UNICEF. Inclusive Education in Uzbekistan. – Tashkent, 2021.
11. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
12. Yuldasheva D. Maxsus pedagogika va logopediya. – Toshkent: Tafakkur, 2023.